

Szerkesztői előszó

Üdvözlét az olvasónak! ■ SZONTAGH PÁL

3

Tanulmányok

JÓZSA GABRIELLA ■ Az egyházi és állami iskolában tanuló

szakközépiskolások továbbtanulási szándékát befolyásoló tényezők

5

Műhely

KOVÁCSNÉ NAGY EMESE ■ A státuszkezelő csoportmunka jellemzői és
összevetése a kooperatív munkaszervezéssel

24

MÓZES ÁRON ■ Hátránykompenzálás és tehetséggondozás
nem középiskolás fokon, avagy a Wáli István

Református Cigány Szakkollégium múltja, jelene és jövője

34

KÁLI-HORVÁTH KÁLMÁN ■ A Budapesti Református Cigány Szakkollégium,
avagy egy médiamódszertannal működő,
felsőoktatási tehetséggondozó közösségi szakkollégium

2021. szeptember elsejétől tervezett szakmai programjának kivonata

51

ABLONCZY DÁNIEL ■ Inkluzivitás az iskolában

– HEKS–MRE inkluzív iskolai program áttekintése

62

PINTÉRNÉ LÁZOK ORSOLYA ■ Komplex inklúziós struktúra

a Pécsi Református Kollégium Nagyharsányi Általános Iskolájában

72

BALLAI MÍRA ■ Transzlingválás Tiszavasváriban

94

GRYNAEUS ANDRÁS ■ Online oktatás – A második menet

100

Szemle

BÁNNÉ MÉSZÁROS ANIKÓ ■ Digitális oktatással, távolléti

oktatással kapcsolatban 2020–2021 júniusa közötti időszakban

megjelent tanulmányok, cikkek bibliográfiája

106

Számunk szerzői

122

A 3. oldalon található fotó az Inkluzív református iskolák műhelynapján készült a Zsinati Hivatalban
(<https://pellerd.reformatus.hu/heks/v/inkluziv-reformatus-iskolak-muhelynapja-a-zsinati-hivatalban/>).

A 93. oldalon látható fotó forrása: a Pécsi Református Kollégium Nagyharsányi Általános Iskolája
archívuma. A címlapfotót és a lap további illusztrációit a pixabay.com-ról választottuk.

E számunk elkészítését a hollandiai OGO Alapítvány támogatta.

OGO

JÓZSA GABRIELLA

AZ EGYHÁZI ÉS ÁLLAMI ISKOLÁBAN TANULÓ SZAKKÖZÉPISKOLÁSOK¹ TOVÁBBTANULÁSI SZÁNDÉKÁT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

„....ami pedig előttem van, annak nekifeszülve futok egyenest a cél felé,
Isten mennyei elhívásának Krisztus Jézusban adott jutalmáért.” (Fil 3,14)

BEVEZETÉS

Az iskolai eredményességgel és az azt befolyásoló tényezőkkel számos nemzetközi és hazai tanulmány foglalkozik. Hazánkban köztudott tény, hogy a köznevelés szelektivitása miatt a felsőfokú továbbtanulás útja az érettségit adó szakközépiskolát végzettek számára nehezebb, korlátozottabb, ami mind a jelentkezésben, mind a felvettek arányában megmutatkozik.² A szektorközi összehasonlító kutatások arra világítottak rá, hogy az egyházi fenntartású intézményekben tanuló diákok ambíciózusabbak az állami intézménybe járó társaiknál.³ Nagymintás vizsgálatunkban arra keressük a választ, hogy az érettségit adó szakképzésben tanuló egyházi és állami fenntartású intézménybe járó diákok között milyen különbségek mutatkoznak meg a továbbtanulási szándékban és az arra befolyással bíró családi háttérben, valamint az affektív és kognitív tényezőkben. Vizsgálatunk újdonsága, hogy nem ismerünk jelenleg olyan magyar felmérést, amely a továbbtanulási szándékot e három változó mentén vizsgálta volna szektorközi összehasonlításban.

ELMÉLETI HÁTTÉR

Egyház, oktatás, hátránykompenzáció

A rendszerváltás óta folyamatos az egyházi fenntartású intézmények egyre nagyobb térnyerése a köznevelésben, ami ezen intézményekbe járó tanulók létszámának növekedésével

is együtt jár.⁴ A teljes tanulói létszámból állami fenntartású intézménybe jár a diákok 4/5-e, a maradék 1/5 rész az egyházi és magán intézmények között oszlik meg. Az egyházak szerepvállalása eltérő mértékű a képzési típusokban.⁵ Legmagasabb (26%) arányú a gimnáziumok esetén, a szakképzés tekintetében ez az arány 11%.⁶

2010 után ugrásszerűen nőtt az egyházi óvodák, iskolák száma, hiszen számos önkormányzati intézmény került egyházi irányítás alá. A középfokú képzést nyújtó iskolák aránya 2011 és 2015 között 8,2-ről 24,5 százalékra nőtt.⁷ Az egyházi oktatási intézmények expanziójának kétféle megítélése jelent meg a köztudatban, vagyis az inklúzió és szelekció egyaránt jelen vannak a hétköznapi és tudományos diskurzusokban.⁸ Az elitista nézőpont szerint a kistelepüléseken, hátrányosabb helyzetű régiókban a helyi elitnek biztosítja a menekülést az állami iskolákból.⁹ A másik diskurzus szerint az egyházi iskolák belső világa, értéke, a befogadás keresztény szellemisége a mérvadó, mely által részt vállal a hátrányos helyzetű tanulók oktatásában, hiszen küldetésük az egyenlőtlenségek csökkentése az oktatás által.¹⁰

Az egyházi intézmények szerepvállalása a halmozottan hátrányos, a hátrányos helyzetű és a sajátos nevelési igényű tanulók oktatásában eltérő képet mutat az általános és középiskolában. Az általános iskolákban arányában kevesebb támogatásra, hátránykompenzálásra szoruló diák van a középiskolákkal szemben.¹¹ Azonban az egyházi iskolák vallásossága szolidárisabb gondolkodás- és szemléletmódot teremt, mely segít a hátrányokkal küzdő tanulók integrálásában, nevelésében.¹² Ezt igazolja Pusztai¹³ felekezeti középiskolák tanulóit vizsgáló kutatása is, melyben foglalkozik többek között a diákok továbbtanulási döntésével is. Eredményei azt mutatják, hogy az egyházi gimnáziumba járó alacsonyabb társadalmi státusú tanulók nagyobb arányban kívánnak továbbtanulni a nem felekezeti iskolába járó diáktársaiknál. Ennek magyarázatát egyrészt a felekezeti iskolák hátránykompenzációs tevékenységében, másrészt az egyházi iskolában tanuló alacsonyabb státusú diákok nagyobb erőforrást jelentő társadalmi tőkéjében látja.

OKTATÁSI EGYENLŐTLENSÉG

A magyar köznevelési rendszerben a szelekció általános jelenség, mely jelentős hatást gyakorol a benne tanuló fiatalokra.¹⁴ Természetesen nem létezik olyan oktatási rendszer, melyben ne lenne valamilyen szintű, formájú szelekció. Az oktatási rendszerek különféle intézménytípusokat kínálnak a diákok számára, és amennyiben egy adott intézményben, képzési típusban a jelentkezők száma meghaladja a felvehető létszámot, ott valamilyen szelektálásra van szükség. Azonban abban az esetben, amikor a továbbhaladás esélyében szerepet játszik a diák családi háttere, már szelektív oktatási rendszerről beszélünk.¹⁵ Iskolai szelekciónak nevezzük azt, amikor a tanulókat az oktatásuk egy adott pontján valamilyen kritérium alapján különválogatjuk és ezáltal homogén csoportokat hozunk létre, ami leggyakrabban az iskolai teljesítmény alapján történik.¹⁶ Gondoljunk itt elsősorban a szerke-

zetváltó 6 és 8 osztályos gimnáziumokra, továbbá Horn¹⁷ vizsgálatára, aki kimutatta, hogy ezekbe a „kisgimnáziumokba” nagyobb valószínűséggel járnak a jobb családi háttérrel rendelkező gyermekek. De az iskolai teljesítmény alapján történő szelekcióhoz sorolható a központi felvételi alapján (is) eldőlő középiskolai továbbtanulás. Fontos azonban tisztázni, „hogyan az eltérő tanulási pályákat felkínáló pontokon (általános iskolai beiskolázás, középfokú beiskolázás, felsőfokra való belépés) mindenképpen van szelekció minden oktatási rendszerben”¹⁸. A tanulmányi sikerességen túl a gimnáziumot, szakközépiskolát vagy szakmunkásképzőt választó szülői, tanulói döntés mögött más-más stratégiák húzódnak meg, melyek a diákok teljes iskolai pályafutását és a célként kitűzött végzettséget meghatározzák. Míg a gimnázium a diploma felé vezet, addig a szakmunkásképzés választása a szakképzettség megszerzésének egyik leggyorsabb és legegyszerűbb útja. Azonban a szakközépiskola esélyt kínál a felsőoktatásba történő továbbtanulásra is.¹⁹

TOVÁBBTANULÁSI DÖNTÉS

A tanulók továbbtanulási lehetőségeinek, döntéseinek, iskolai teljesítményének és ezzel szoros összefüggésben az iskolai esélyegyenlőtlenségeknek a vizsgálata évtizedek óta az oktatással foglalkozó kutatók figyelmének fókuszában áll. A széles kutatói érdeklődésnek köszönhetően különböző megközelítésekkel találkozunk a szakirodalomban. Polónyi²⁰ munkájában egy hármas felosztást követ, melyben a szociológiai tényezőkkel, az iskolaeredményességi vizsgálatokkal és az oktatásföldrajzzal foglalkozik, ezt a felosztást használja Józsa²¹ is reziliens szakközépiskolásokról szóló tanulmányában. Hermann²² szerint az oktatás költsége, munkaerőpiaci hozama, a családok jövedelme, a szülők iskolázottsága és gyermekeik képessége határozza meg leginkább a továbbtanulási döntéseket. Telcs, Kosztyan, Neumann-Virág, Katona és Török²³ a továbbtanulási döntésekkel foglalkozó szakirodalom feldolgozása alapján négy tényezőt különítenek el, melyek befolyással vannak a továbbtanulási döntésre. Az első az egyéni tényező, mely a tanuló nemét, korát, vallását, családi állapotát, testvéreinek számát, tudományos készségeit, motivációját tartalmazza, és azt, hogy van-e munkája. A második a szülői háttér, a harmadik a településhez kapcsolódó tényezőket: mint a település típusa, a felsőoktatási intézmény és a lakóhely távolságát stb. foglalja magába. Negyedikként az intézménnyel kapcsolatos tényezőket veszik sorra, mint például az oktatás költsége, hossza, szintje, a felsőoktatási intézmény fenntartója, nagysága, elhelyezkedése stb.

Ahogy azt láthatjuk, a továbbtanulási döntést sokféle tényező befolyásolhatja. Vizsgálhatjuk szociológiai szempontból a családi háttér előtérbe helyezésével, pszichológiai szempontból a tanuló motivációja és képességei oldaláról, továbbá gazdasági nézőpontból, ha a család anyagi háttérét és költség-haszon elemzését vesszük figyelembe. Írásunkban három tényező mentén vizsgáljuk a tanulók továbbtanulási szándékát: (1) családi háttér, mely a szülők iskolai végzettségén túl a vallásosságot és a család anyagi helyzetét

is magában foglalja. (2) Az affektív tényező alapját a továbbtanulási motívumok²⁴ és az önhátráltatás²⁵ adja kiegészítve mindezt a kitartással. (3) A kognitív tényezők vizsgálatára az iskolai teljesítményen túl a végrehajtó funkciót használjuk.

A KUTATÁS CÉLJA ÉS MÓDSZEREI

Kutatási célok, hipotézisek

Egyes nemzetközi és hazai kutatók szerint (lásd Coleman, Pusztai) a vallásosság erőforrásként működik az iskolai sikerességben. Vizsgálatunkban arra voltunk kíváncsiak, hogy a nyolcadikos továbbtanulás utáni szelekción átesett szakközépiskolások esetében milyen különbségek találhatók a továbbtanulási szándékban, a családi háttérben, az affektív és kognitív tényezőkben az állami és egyházi intézményekbe járó diákok között. Vajon ennél a tanulócsoportnál is erőforrásként funkcionál-e a vallásos környezet?

Azt feltételezzük,

- (1) hogy a családi háttérben és a kognitív tényezőkben nincs különbség az állami és egyházi szakközépiskolások között, hiszen hasonló szelekción estek át a 8. osztályos felvételi során.
- (2) hogy az affektív tényezőkben az egyházi intézménybe járó tanulóknak erősebb továbbtanulási motívumai lesznek, melyben az egyházi iskolák védőmechanizmusa, hátránykompenzációja mutatkozik meg.
- (3) hogy az egyházi szakközépiskolások továbbtanulási szándéka erősebb, hiszen 2. hipotézisünk szerint a továbbtanulási motívumaik is erősebbek.

MINTA ÉS MÓDSZEREK

Az adatgyűjtéshez kényelmi mintavételi technikát választottunk.²⁶ Ez alapján öt szakképzési centrum iskoláit, továbbá egy katolikus ÁMK-t és a Református Pedagógiai Intézet segítségével a szakképzéssel foglalkozó református szakközépiskolákat kerestük fel, hogy vegyenek részt a kutatás megvalósításában.²⁷ Az intézményvezetők részére felkérőlevelet küldtünk, továbbá útmutatót készítettünk a mérést vezető oktatók számára. Az útmutatóban azt kértük, hogy lehetőség szerint osztályfőnöki órán töltsék ki a tanulók a kérdőívet. A válaszadás anonim és önkéntes volt. Eredeti tervünk szerint a kérdőíveket papír alapon töltötték volna ki a diákok, melyhez a mérőeszközt magunk vittük volna a fenntartókhoz és az iskolákba. Azonban a pandémia miatt csak online lehetőségek álltak rendelkezésünkre, ezért kevés befolyásunk volt arra, hogy a különböző iskolákban hogyan történt a kérdőív kitöltésének a megvalósítása.

A kérdőívet 12. és 13. évfolyamra járó, végzős tanulók töltötték ki, összesen 1852 szakközépiskolás diák válasza került az adatbázisba. Az iskola fenntartójára vonatkozó

kérdésre 32 diák nem válaszolt. A minta évfolyamonkénti és fenntartó szerinti megoszlását az 1. táblázat mutatja.

Iskolatípus	Szakközépiskola			
Évfolyam	12. évfolyam		13. évfolyam	
N	1184		668	
Fenntartó	állami	egyházi	állami	egyházi
n	1056	106	634	24

1. táblázat: A minta megoszlása évfolyamonként és fenntartók szerint (fő)

A KSH adatai szerint 11% az egyházi intézmények aránya az államihoz képest, vizsgálatunkban ez csak 7%. Bár az állami fenntartású szakközépiskolás részmintánál jóval kevesebb egyházi fenntartású iskolába járók részmintájának nagysága, Gliner, Morgan és Leech²⁸ kutatómódszertani könyve alapján a véletlen mintavétellel gyűjtött 120 fős minta már elég nagy ahhoz, hogy reprezentálja a populációt. Ennek okán a vizsgálatunkban a 12. és 13. évfolyamos tanulókat együtt elemezzük.

A minta nemek szerinti megoszlása eltér az országos adatoktól. A vizsgálatunkban résztvevő tanulók 53%-a lány és 47%-a fiú. Az egyházi fenntartású intézmények kitöltői között is a lányok vannak felülreprezentálva (64%). A KSH²⁹ adatai szerint csak a gimnáziumban vannak a lányok többségben (56%). A többi középiskola-típusban a fiúk többsége jellemző, szakközépiskolában ez 53%. Azt feltételezzük, hogy mérésünkben a lányok motiváltabbak voltak a kérdőív kitöltésére, mint a fiúk, ezért kerültek ők nagyobb számban a mintába, azonban a képzés típusa is befolyásolhatta az arányeltolódást (pl. pedagógia, egészségügy, szépszépek stb.).

A családi háttér jellemzésére elsősorban a szülők iskolai végzettségét használtuk. Az Oktatási Hivatalnak köszönhetően megkaptuk a 2019-es Országos kompetenciamérésben 10. évfolyamon tanuló szakgimnazista szülők iskolai végzettségének megoszlását. A vizsgálatunkban résztvevő diákok 2019-ben voltak 10. osztályosok, így az Oktatási Hivatal segítségével a jelenleg 12. évfolyamos szakközépiskolás populáció szüleinek iskolai végzettségét össze tudjuk vetni a vizsgálatunkban résztvevő szakközépiskolás tanulók szüleinek iskolai végzettségével. Az apa és anya iskolai végzettségének megoszlásait a 2. táblázat mutatja.

	kevesebb, mint 8 osztály	8 osztály	szakiskola/ szakmunkásképző	érettségi	főiskola/ egyetem	χ^2
Apák iskolai végzettsége						
OH adat	0,5	8,3	47,4	30	13,8	5,662 (0,226)
Minta	0,6	9,1	47,5	30,7	12,1	
Anyák iskolai végzettsége						
OH adat	0,4	9,4	31	39,7	19,5	21,283 (0,001)
Minta	0,7	7,3	33,8	40,5	17,7	

2. táblázat: A szülők iskolai végzettségének eloszlása (%)

Az eloszlásvizsgálat azt mutatja, hogy a 12. évfolyamos szakközépiskolás populáció és a mintába került szakközépiskolás diákok apjának iskolai végzettségének megoszlása statisztikailag nem tér el egymástól, azonban az anyák iskolai végzettségében szignifikáns különbség van. Ez azt jelenti, hogy vizsgálatunk csak az apák iskolázottságában reprezentatív, vagyis e tekintetben leképezi a jelenleg végzős, 12. évfolyamos populációt.

A MÉRŐESZKÖZ BEMUTATÁSA

A vizsgálatban saját összeállítású kérdőívet használtunk, mely több részből tevődik össze. (1) A mérőeszköz első részében általános kérdéseket tettünk fel az iskolára, lakóhelyre, korra, nemre vonatkozóan, továbbá a tanulók családi hátteréről és társas kapcsolatairól. A valláshoz, a szülőkhöz, kortársakhoz és tanárokhoz való társas viszonyra vonatkozó kérdéseket Pusztai Gabriella Középiskolások társadalmi tőkeforrásai³⁰ című munkája alapján és a CHERD Kutatócsoport IESA mérőeszközeinek felhasználásával a korosztályhoz igazítva készítettük el. Munkánkban ezeket a kérdéscsoportokat használjuk a családi háttér vizsgálatára. (2) A kérdőív második része a továbbtanulási szándékkal és lemorzsolódási rizikótényezőkkel foglalkozik. A továbbtanulás affektív tényezőjének skálája 27 állításból áll, melyhez ötfokú Likert-skálát használtunk (1: egyáltalán nem jellemző; 2: általában nem jellemző; 3: néha igen, néha nem; 4: általában jellemző; 5: mindig jellemző). A faktoranalízissel igazolt alskálák megbízhatósági mutatói 0,705–0,905 közötti Cronbach- α értékekkel rendelkeznek³¹. (3) A harmadik részben a diákok kognitív képességére kérdeztünk rá, amit egyrészt a 14 Likert-skálás állításból (1=egyértelműen nem igaz – 5=egyértelműen igaz) álló végrehajtó funkcióra vonatkozó ADEXI (Adult Executive Functioning Inventory³²) kérdőív magyarra adaptált³³ változatával, másrészt a főbb tantárgyakból szerzett félévi jegyekkel, a tanulmányok alatti bukással, évisemléssel és a magánórákra való járással, valamint annak okaival mértünk.

EREDMÉNYEK ÉS ÉRTELMEZÉS

Családi háttér

A családi háttér jellemzésére a szülők iskolai végzettségét, a szülők foglalkoztatottságát, a testvérek számát, a család szerkezetét, az állandó lakhely településtípusát, a tanév közbeni lakhelyet és a család szubjektív és objektív anyagi mutatóit használtuk.

A teljes mintára vonatkozóan bemutattuk a szülők iskolai végzettségét a minta jellemzésénél, most a két részmintára vonatkozóan elemezzük az adatokat.

	kevesebb, mint 8 osztály	8 osztály	szakiskola/ szakmunkásképző	érettségi	főiskola/egyetem	χ^2
Apák iskolai végzettsége						
állami	0,7	9,2	47,2	30,9	12	761,009 (0,001)
egyházi	0	5,5	48,4	30,5	15,6	
Anyák iskolai végzettsége						
állami	0,8	7,1	34	40,8	17,3	1110,616 (0,001)
egyházi	0	5,4	28,7	41,9	27	

3. táblázat: A szülők iskolai végzettségének megoszlása részmintánként (%)

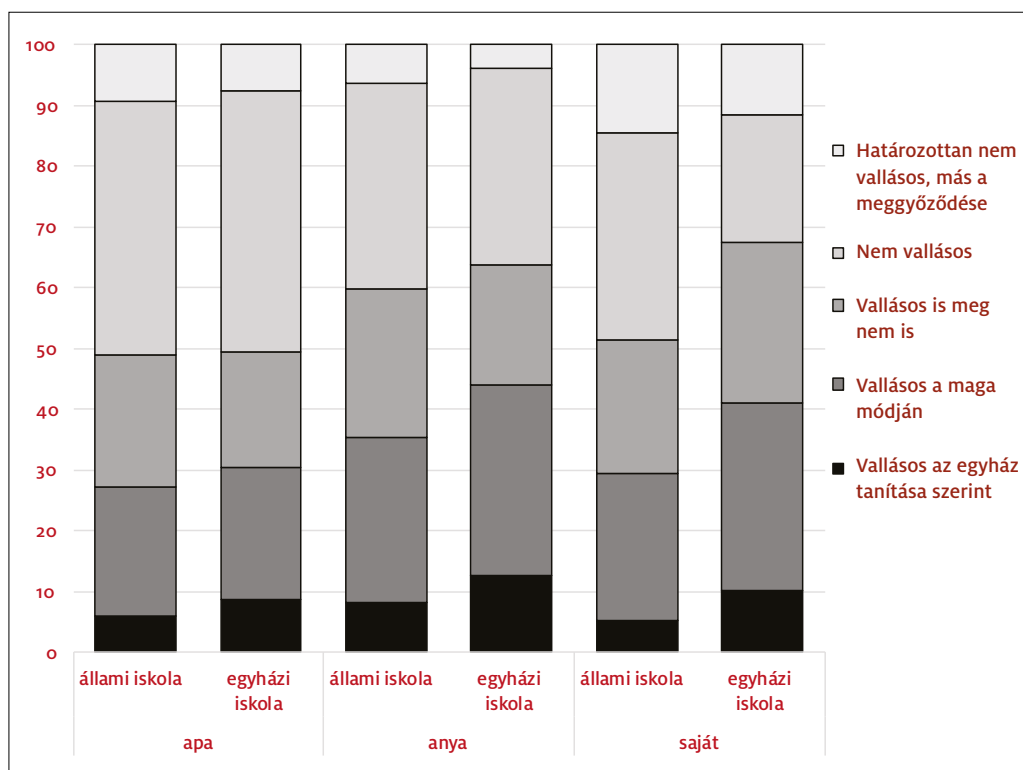
A 3. táblázatban azt láthatjuk, hogy mindkét részminta esetében az anyák magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, mint az apák. Az eloszlásvizsgálat eredménye szerint szignifikáns különbség van mind az apák, mind az anyák esetében a két részminta iskolai végzettsége között: az egyházi iskolába járó tanulók szüleinek magasabb az iskolai végzettsége az állami iskolába járó társaik szüleinél.

A szülők foglalkoztatottságában nincs szignifikáns különbség a részminták között ($\chi^2_{\text{apa}}=0,349$ $p=0,557$; $\chi^2_{\text{anya}}=1,808$ $p=0,179$). Mindkét szülő esetében mindkét részmintánál 10% körül van azoknak az aránya, akik nem dolgoznak.

Nem találtunk különbséget az iskola fenntartója szerint a testvérek számában ($\chi^2=1,747$ $p=0,782$), a családszerkezetben ($\chi^2=12,681$ $p=0,123$), az állandó lakhely településtípusában ($\chi^2=5,298$ $p=0,258$) és abban sem, hogy tanév közben hol laknak a tanulók ($\chi^2=6,120$ $p=0,295$). Mindkét részmintára az egy testvér, a hagyományos családszerkezet, vagyis az édesanyával és édesapával való együttélés jellemző. Városi felülreprezentáltság figyelhető meg, és a diákok közel 50%-a bejáró az állami és az egyházi iskolákban is.

A család gazdasági tőkéjét a szubjektív és objektív anyagi helyzettel vizsgáltuk. A diákok megítélésében, hogy hogyan él a családjuk, nincs szignifikáns különbség ($\chi^2=3,446$, $p=0,328$) a részminták között. Az objektív anyagi helyzet megítélésére a tanulóknak 14 darab ingó és ingatlanról kellett eldönteni, hogy van-e a családjának (pl. családi ház, szárítógép, okosóra stb.). Ezekből első lépésként egy összevont változót képeztünk, majd kétmintás t-próbával megvizsgáltuk, hogy van-e különbség a két részminta között. Az eredmény ($t=0,204$ $p=0,839$) azt mutatja, hogy az objektív anyagi indexben, vagyis gazdasági tőke tekintetében sem találtunk különbséget az állami és egyházi fenntartású intézményekben tanuló diákok családi háttérében.

Megkérdeztük a tanulókat, hogy hogyan értékeli szüleik vallásosságát, illetve saját maguk valláshoz fűződő viszonyát. Azonban hangsúlyoznunk kell, hogy a diákok általi kategóriákba való besorolásról van szó, amit óvatosan kell kezelni, hiszen ez a valóságtól eltérhet pozitív és negatív irányba is.³⁴ Az állami és egyházi fenntartású iskolák tanulóinak megítélését a szülők és saját maguk vallásosságáról az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra: A szülők és a tanulók önjellemzése a vallásosságról (%)

Az 1. ábrán jól látszik, hogy az apák esetében minimális eltérés van a vallásosság megítélésében a két részminta között, amit a statisztika is megerősít ($\chi^2=2,169$ $p=0,705$). Az anyák esetében az ábrán úgy látszik, hogy az egyházi iskolába járó tanulók vallásosabbnak ítélik meg az anyukákat, azonban a kereszttábla-elemzés ezt nem erősíti meg ($\chi^2=6,010$ $p=0,198$). Ezzel szemben a felekezeti iskolák tanulóinak erősebb vallásosságát az állami iskolákba járó társaikhoz képest az ábrán kívül a statisztika is megerősíti ($\chi^2=15,159$ $p=0,004$). Az egyházi iskolába járók felül vannak reprezentálva a *Vallásos az egyház tanítása szerint* kategóriában, míg az állami iskolában tanuló diákok a *Nem vallásos* kategóriában képviseltetik magukat a legtöbbben.

Megvizsgáltuk a nemek különbségét is a vallásosság megítélésben. A kereszttábla-elemzés eredményei azt mutatják, hogy nincs különbség sem az anyák ($\chi^2_A=1,642$ $p=0,801$; $\chi^2_E=0,255$ $p=0,993$), sem az apák ($\chi^2_A=1,978$ $p=0,740$; $\chi^2_E=1,618$ $p=0,806$) valláshoz való viszonyának értékelésében az egyházi és állami iskolába járó fiúk és lányok között. Azonban a saját megítélésben az állami iskolába járó fiúk szignifikánsan ($\chi^2=20,443$ $p=0,001$) többen vallják magukat *Határozottan nem vallásos, más a meggyőződése* kategóriához tartozónak, ellenben az egyházi iskolásoknál nincs különbség ($\chi^2=1,800$ $p=0,772$) a nemek között saját vallásosságuk megítélésében.

AFFEKTÍV TÉNYEZŐ

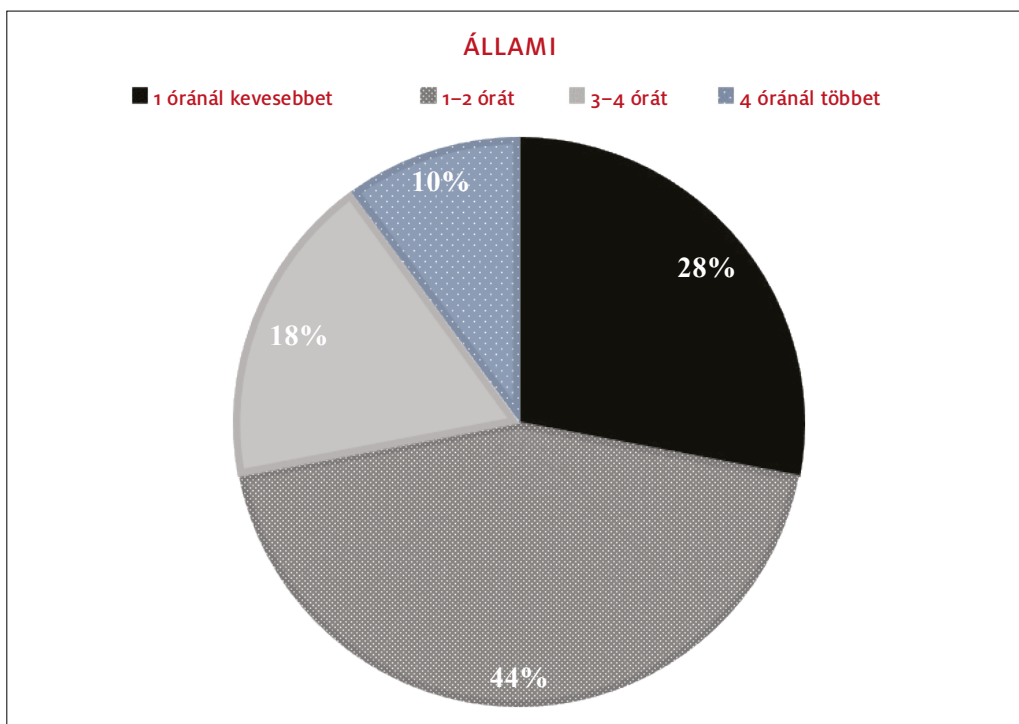
A továbbtanulási szándék jellemzésére létrehoztunk a kérdőíven belül egy továbbtanulási szándék skálát, mely egyrészt vizsgálja a továbbtanulás intrinzik és extrinzik motívumait, illetve a továbbtanulást akadályozó tanulmányi és külső okokat, amit a szakirodalom alapján önhátráltatásnak definiáltunk. A 4. táblázat mutatja az alskálák átlagait és szórásait részmintánként, melyből kiolvasható, hogy a felekezeti szakközépiskolásoknak erősebbek a továbbtanulási motívumaik az állami szakközépiskolába járókénál. A tanulmányi okok miatti önhátráltatás kicsivel az átlag alatt van, míg a külső okok miatti önhátráltatás csekély mértékben az átlag fölé kúszott mindkét részmintában. A részminták közötti különbségek vizsgálatára kétmintás t-próbákat használtunk.

	állami	egyházi	t (p)
Továbbtanulási motiváció	2,861(0,925)	3,100 (0,913)	-2,839 (0,005)
Önhátráltatás tanulmányi ok	2,344(1,035)	2,435(1,130)	-0,960 (0,337)
Önhátráltatás külső ok	2,582(0,773)	2,646(0,841)	-0,892 (0,373)

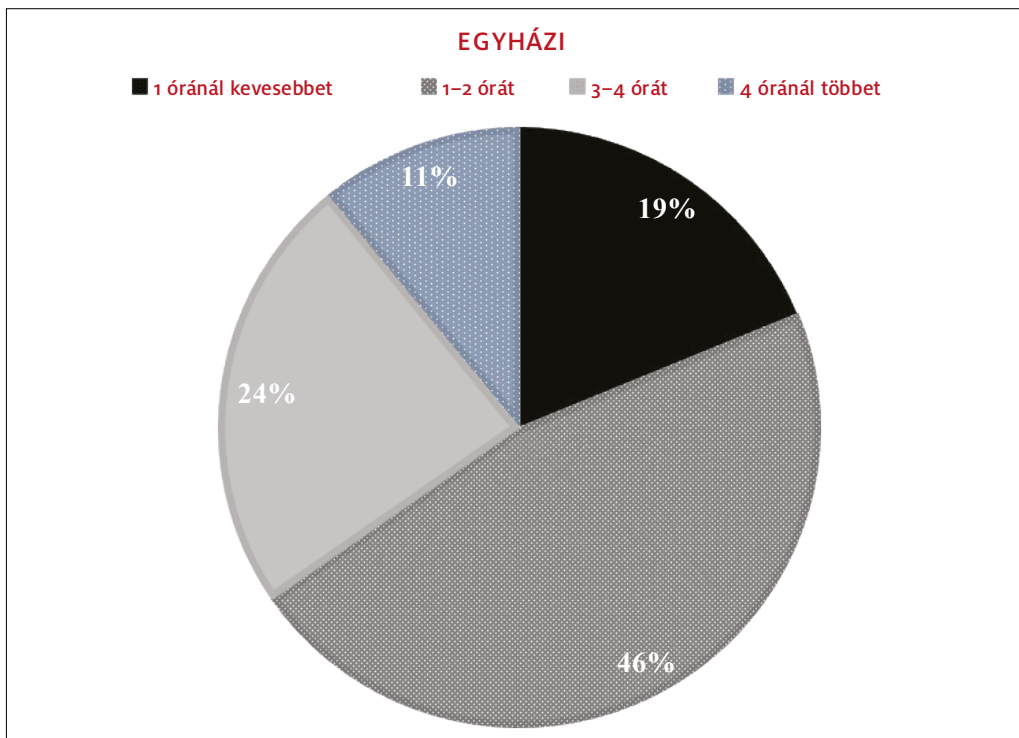
4. táblázat: A továbbtanulási szándék alskáláinak átlagai és szórásai részmintánként

A kétmintás t-próba értéke megerősítette, amit az átlagokból is kiolvashattunk, miszerint az egyházi iskolába járó tanulóknak szignifikánsan erősebbek a továbbtanulási motívumaik, mint az állami fenntartású szakközépiskolásoké. Azonban nincs statisztikai különbség egyik önhátráltatási skálában sem az egyházi és állami iskolába járó végzősök között.

Az affektív tényező vizsgálatára használjuk a tanulással töltött idő mennyiségét is, hiszen a kitartás a motiváltság egyik összetevője.³⁵ A tanulók négy kategóriából választhattak: 1 óránál kevesebbet, 1–2 órát, 3–4 órát vagy 4 óránál többet tanulnak naponta. Mindkét részmintához tartozó diákok az 1–2 óra közötti időtartamot jelölték meg legmagasabb arányban, 40% fölött. A válaszkategóriánkénti megoszlást a 2. ábra szemlélteti.

2. ábra: A tanulással töltött idő megoszlása fenntartótípusonként (%)

A 2. ábrát szemlélve azt láthatjuk, hogy az egyházi intézményben tanuló diákok többet tanulnak az állami iskolákba járó társaiknál. Azonban a keresztábra-elemzés eredménye ($\chi^2=6,050$ $p=0,109$) azt mutatja, hogy nincs statisztikai különbség a fenntartó típusa alapján a tanulással töltött időben.

KOGNITÍV TÉNYEZŐ

A kognitív tényező vizsgálatára a végrehajtó funkció kérdőívet, a középiskolában kapott félévi jegyeket (matematika, magyar nyelv és irodalom, történelem, idegen nyelv, szakmai elmélet, szakmai gyakorlat), a tanulmányok folyamán előforduló évisméltéseket, a bukásokat és a különórákra való járást, illetve annak okát használjuk.

A végrehajtó funkció kérdőív esetében az alacsonyabb skálaérték jelzi a magasabb fejlettségi szintet. A teljes kérdőív és az alskálák átlagait és szórásait az 5. táblázat tartalmazza. Józsa és Józsa³⁶ vizsgálatában 9–11. évfolyamosok mintáján 1,79–0,81-es átlagokat kaptak, amik rendre alacsonyabbak a jelen vizsgálatban résztvevők részmintáinál. Mindkét alskálán és a teljes skálán is az állami iskolába járó diákok átlagai alacsonyabbak, mint az egyházi iskolásoké. A részminták közötti különbségeket kétmintás t-próbák segítségével vizsgáltuk meg.

Skálák	állami	egyházi	t (p)
Munkamemória	2,305(0,895)	2,536(1,006)	-2,813(0,005)
Gátlás	2,742(0,828)	2,875(0,910)	-1,754(0,080)
Teljes skála	2,461(0,780)	2,657(0,888)	-2,725(0,006)

5. táblázat: Az ADEXI skála átlagai és szórásai részmintánként és alskálánként

A kétmintás t-próbák eredményei azt mutatják, hogy az állami iskolák tanulói szignifikánsan jobb munkamemóriáról számoltak be, mint az egyházi intézménybe járó diákok. Ugyanezt mutatja a teljes végrehajtó funkció skála is, azonban a gátlás tekintetében nem mutatkozik statisztikai különbség a két részminta között. A teljes ADEXI kérdőíven mutatott szignifikáns különbség valószínűbből adódik, hogy a munkamemória alskála állításainak száma majdnem a duplája a gátlásra vonatkozó állításokénál.

Mivel a munkamemória összefüggésben áll a jegyekkel, ezért azt várjuk, hogy a félévi osztályzatok is jobbak lesznek az állami iskolás tanulók esetében. A t-próba ($t=0,835$ $p=0,404$) szerint nincs szignifikáns különbség a tanulmányi eredményességben, vagyis az egyházi ($M=3,515$ $SD=801$) és állami ($M=5,577$ $SD=0,808$) iskolában tanulók jegyeinek átlaga nem különbözik egymástól szignifikánsan.

A kognitív tényező jellemzésére használtuk a bukásokat, évisméltéseket is, hiszen azok mögött motiválatlanság vagy képességbeli, tanulási problémák állhatnak, amik ronthatják a tanulmányi eredményességet. A 6. táblázatban a bukások, évisméltések százalékos arányát mutatjuk be részmintánként.

	állami	egyházi
Nem.	84,9	86,9
Nem, de tantárgyi bukásom volt.	10	6,2
Igen, általános iskolában	2,2	3,1
Igen, középiskolában.	5,5	3,8
Igen, általános és középiskolában is.	0,1	0

6. táblázat: Bukások és évismétlések aránya részmintánként (%)

A keresztábra-elemzés ($\chi^2=1,451$ $p=0,835$) nem mutat a bukásokban, évismétlésekben szignifikáns különbséget a két rész minta között.

Rákérdeztünk a magántanárhoz járása és annak okára, melyet szintén a kognitív tényező jellemzésére használunk. Az egyházi iskolába járó szakközépiskolások lényegesen ($\chi^2=8,038$ $p=0,005$) magasabb arányban (40%) járnak különórára, mint az állami iskolába járók (28%). Következő lépésként azt vizsgáljuk meg, hogy milyen okai vannak annak, hogy iskolán kívüli különórákra járnak a diákok. Kérdőívünkben a három leggyakoribb okra kérdeztünk rá: (1) bukás elkerülése miatt, (2) továbbtanulásra való felkészítés miatt és (3) nyelvvizsgára való felkészülés miatt. Az okok részmintánkénti megoszlását a 7. táblázat mutatja.

Rész minta		Bukás elkerülése	Továbbtanulás	Nyelvvizsga	χ^2 (p)
állami	n	125	232	114	2,010 (0,266)
	%	26,4	49,3	24,2	
	Korr. reziduum	0,8	-1,4	0,8	
egyházi	n	11	31	10	
	%	21,2	59,6	19,2	
	Korr. reziduum	-0,8	1,4	-0,8	

6. táblázat: Bukások és évismétlések aránya részmintánként (%)

A 7. táblázatból kiolvasható, hogy mindkét rész mintában a legnagyobb arányban azok a tanulók vannak, akik a továbbtanulás miatt járnak magántanárhoz, az egyházi intézményben tanulók esetében ez a válaszadók közel 60%-a. Bár nagyságrendben ez 10%-kal magasabb az állami iskolába járók százalékánál, azonban a keresztábra-elemzés szerint a különbség nem szignifikáns.

TOVÁBBTANULÁSI SZÁNDÉK

Az egyházi és állami intézményekbe járó tanulók továbbtanulási döntésében szignifikáns különbség van ($\chi^2=4,837$ $p=0,028$) az egyházi iskolákba járók javára. Míg a felekezeti iskolában tanulók 62%-a, addig az állami szakközépiskolások 52%-a szeretné felsőoktatási intézményben folytatni tanulmányait az érettségi után.

A továbbtanulási szándékot befolyásoló tényezőket binomiális logisztikus regresszióval elemeztük. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a családi háttér, az affektív és kognitív változók közül melyek és milyen mértékben magyarázzák azt, hogy egy diák tovább szándékozik-e tanulni vagy sem, továbbá mutatkoznak-e különbségek a két részminta között. A Wald-féle statisztika szerint mindkét modell szignifikáns ($\chi^2_A=4,303$ $p=0,038$; $\chi^2_E=7,091$, $p=0,008$). A független változók egyedi hatásában is hasonlóságok tapasztalhatók az állami és egyházi iskolák között. Az állami iskolásoknál a továbbtanulási motívum, a tanulmányi és külső ok miatti önhátráltatás, a napi tanulással töltött idő, a jegyek, az évisméltés, a különóra járás, továbbá az apa és anya iskolai végzettsége függnek össze a továbbtanulási szándékkal. Az egyházi intézmény tanulóinál a napi tanulással töltött időn kívül a többi tényező megegyezik a fenti felsorolással. A továbbtanulási szándék varianciáját, ahogy a 8. táblázat mutatja, a két részmintánál más-más tényezők magyarázzák.

	Független változók	β	Wald	p	Exp(β)
Állami iskola	<i>Továbbtanulási motiváció</i>	1,245	185,241	0,001	3,473
	<i>Önhátráltatás tanulmányi ok</i>	-0,319	7,693	0,006	0,727
	<i>Önhátráltatás külső ok</i>	-0,881	45,624	0,001	0,414
	<i>Apa iskolai végzettsége</i>	0,123	1,621	0,203	3,467
	<i>Anyai iskolai végzettsége</i>	0,266	8,142	0,004	1,108
	<i>Válaszadó neme</i>	-0,357	5,508	0,019	0,700
	<i>Munkamemória</i>	-0,380	0,113	0,736	0,684
	<i>Gátlás</i>	-0,548	0,709	0,400	0,578
	<i>Jegyek</i>	0,082	0,562	0,453	1,086
	<i>Évisméltés, bukás</i>	0,141	2,335	0,127	0,868
	<i>Különóra</i>	0,713	18,283	0,001	0,490
	<i>Apa vallásossága</i>	-0,048	0,244	0,621	0,953
	<i>Anyai vallásossága</i>	-0,073	0,587	0,444	0,930
	<i>Saját vallásosság</i>	0,167	3,392	0,066	1,182
Egyházi iskola	<i>Továbbtanulási motiváció</i>	1,266	15,212	0,001	3,546
	<i>Önhátráltatás tanulmányi ok</i>	-0,485	0,910	0,340	0,616
	<i>Önhátráltatás külső ok</i>	0,321	0,326	0,547	1,378
	<i>Apa iskolai végzettsége</i>	0,314	0,449	0,503	1,368
	<i>Anyai iskolai végzettsége</i>	0,785	3,090	0,079	2,192
	<i>Válaszadó neme</i>	-0,051	0,006	0,940	0,951
	<i>Munkamemória</i>	2,701	0,291	0,590	14,902
	<i>Gátlás</i>	2,389	0,631	0,427	10,900
	<i>Jegyek</i>	0,455	1,285	0,257	1,577
	<i>Évisméltés, bukás</i>	0,425	0,366	0,245	0,653
	<i>Különóra</i>	0,597	0,774	0,379	0,551
	<i>Apa vallásossága</i>	1,187	6,911	0,009	3,277
	<i>Anyai vallásossága</i>	-0,634	1,759	0,185	0,530
	<i>Saját vallásosság</i>	-0,305	0,702	0,402	0,737

A táblázatban közölt $\text{Exp}(\beta)$ esélyhányados azt mutatja, hogy minél erősebb a tanulók továbbtanulási motivációja, annál valószínűbb, hogy tovább akarnak tanulni mindkét rész-mintában. Vagyis a továbbtanulás esélye több mint háromszorosára nő a továbbtanulási motiváció egységnövekedése esetén. Emellett azt is láthatjuk, hogy az anya iskolai végzettsége és a különórákra való járás is növeli a továbbtanulás esélyét, azonban a tanulmányi és a külső ok miatti önhátráltatás csökkenti a továbbtanulás esélyét az állami iskolába járó diákoknál. Az egyházi iskolába járó tanulók továbbtanulási esélyét a továbbtanulási motiváción kívül az apa vallásossága is növelheti.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányunk elméleti háttérében röviden felvillantottuk a hazai köznevelést érintő és az oktatáskutatással foglalkozó kutatók érdeklődésének évtizedek óta homlokterében lévő problémáit, kérdéseit. Egyrészt érintettük az egyházi fenntartású intézmények expanzióját és szerepvállalását a különböző hátrányokkal küzdő tanulók oktatásában. Másrészt bepillantást adtunk a hazai oktatási rendszer szelektivitásába, ami a vizsgálatunk fókuszában álló tanulócsoporthoz, a szakközépiskolásokat is érintette a 8.-os továbbtanulás után. Harmadrészt röviden összefoglaltuk a továbbtanulási döntésben szerepet játszó, különféle tudományterületeket érintő tényezőket.

Vizsgálatunkban arra kerestük a választ, hogy milyen különbségek mutatkoznak az állami és egyházi iskolákban tanuló szakközépiskolás diákok családi háttérében, affektív és kognitív tényezőiben, továbbá a továbbtanulási szándékában. Vajon ebben a szelektált tanulócsoporthoz is tud-e érvényesülni a vallásosság védőhálójára, ahogyan azt a felekezeti gimnazisták körében bizonyította Pusztai³⁷?

A vizsgálathoz saját fejlesztésű kérdőívet használtunk. Mintánkba összesen 1852 fő szakközépiskolás tanuló került, mely az apa iskolai végzettségére nézve reprezentatív.

Első hipotézisünk részben igazolódott, miszerint azt feltételeztük, hogy a családi háttérben és a kognitív tényezőkben nincs különbség az állami és egyházi szakközépiskolások között. Mindkét részmintára az egy testvér, a hagyományos családszerkezet és a városi felülreprezentáltság jellemző, továbbá a diákok közel 50%-a bejáró az állami és az egyházi iskolások között. Nincs különbség sem a szülők foglalkoztatottságában, sem a szubjektív és objektív anyagi helyzet megítélésében. A családi háttér tekintetében csak az anyák és apák iskolai végzettségében találtunk különbséget az egyházi szakközépiskolások javára.

A kognitív tényező tekintetében az állami iskolába járó tanulók számoltak be jobb munkamemóriáról, azonban ez sem a jegyekben tükröződő tanulmányi eredményességben, sem a bukások, évisméltések számában nem mutatkozott meg. Bár az egyházi iskolába járó szakközépiskolások lényegesen magasabb arányban (40%) járnak különóra az állami iskolába járókhoz képest, azonban a magántanárhoz járás okában nincs különbség a két rész minta között.

Az affektív tényezők tekintetében az egyházi intézmények vallásosságában, kapcsolati tőkéjében rejlő védőháló feltételezésünk szerint a továbbtanulási motívumokban jelenik meg. Ez a hipotézisünk is részben igazolódott be, ugyanis az egyházi iskolába járó tanulók szignifikánsan erősebb továbbtanulási motívumokról számoltak be, mint az állami fenntartású szakközépiskolások. Azonban nem találtunk statisztikailag igazolható különbséget egyik önhátráltatási skálában sem az egyházi és állami iskolába járó végzősök között, ahogy a napi tanulásra fordított időben sem. Azt vártuk, hogy a továbbtanulási motívumok különbsége megmutatkozik a továbbtanulási szándékban, ami be is igazolódott: az egyházi intézménybe járó szakközépiskolások 10%-kal többen akarnak a felsőoktatásban továbbtanulni, mint az állami iskolába járó társaik. Szintén eltéréseket mutattak a továbbtanulási szándék esélyét növelő tényezők a két részmintában. Az egyházi intézmények tanulóinak továbbtanulási esélyét a továbbtanulási motívumok és az apák vallásossága határozza meg, míg az állami szakközépiskolások továbbtanulási esélyét a továbbtanulási motívum mellett az anya iskolai végzettsége és a különórakra való járás is növeli. Azonban esetükben az önhátráltatás jelenléte a továbbtanulás esélyének csökkenésével jár.

Összességében azt mondhatjuk, hogy az egyházi intézményben való továbbtanulás egyfajta hátránykompenzációt jelenthet azoknak a szakközépiskolás tanulóknak, akik már egy jelentős szelekción átestek a 8.-os továbbtanuláskor. Bár számos családi háttér és kognitív tényezőben nincs különbség az állami és egyházi szektorban tanulók között, azonban erősebb továbbtanulási motívumokkal és felsőoktatásba jelentkező ambícióval rendelkeznek az egyházi szakközépiskolás tanulók. Vizsgálatunk eredményei megerősítik a szakirodalomban olvasható egyházi oktatási intézmények hátránykompenzáló szerepét a tanulók továbbtanulási szándékában, továbbá rámutat arra, hogy a továbbtanulási motívumok erősítésével növelhető a felsőoktatásban való továbbtanulás szándéka.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- ERŐSS Gábor: „Nincsen felvételi... szerintem”. Kategorizálás és annak tagadása egy egyházi fenntartású iskolában. In *Átrendeződő értékek: A Magyar Szociológiai Társaság éves vándorgyűlése. Absztraktfüzet*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, 2018. október 18–20. 36. https://szociologia.hu/uploads/documents/vandorgyules/2018/abfuzet2018_10_17_kezirat.pdf
- FEHÉRVÁRI Anikó (szerk.): *Szakképzés és lemorzsolódás*, Kutatás közben 283. Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2008.
- FEJES József Balázs: A deszegregációval kapcsolatos ismeretek és vélemények befolyásolási lehetőségei pedagógusok körében, In FEJES J. B. – SZÜCS N. (Szerk.), *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról* (pp. 111–125). Szeged, Motiváció Oktatási Egyesület, 2018.
- GLINER, J. A. – MORGAN, G. A. – LEECH, N. L.: *Research Methods in Applied Settings: An integrated approach to design and analysis* (3rd ed.), New York, NY: Routledge/Taylor & Francis, 2017.
- GURZÓ Klára és HORN Dániel: A korai iskolai szelekció hosszú távú hatása Egy közpolitikai kísérlet tanulságai, *Közgazdasági Szemle*, 2015, LXII. 1070–1096.
- HAJDU Tamás – HERMANN Zoltán – HORN Dániel – VARGA Júlia: *A közoktatás indikátorrendszere 2019*. Budapest, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, 2019.
- HERMANN Zoltán: *Továbbtanulási döntés az általános iskola végén: a kulturális és a jövedelmi tényezők szerepe*, PhD-értekezés, Budapest, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Szociológia Doktori Iskola, 2004. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/82/1/hermann_zoltan.pdf
- HERMANN Zoltán: A helyi munkaerőpiac hatása a középfokú továbbtanulási döntésekre. *Közgazdasági Szemle*, 52(1), 2005, 39–60.
- HERMANN Zoltán – VARGA Júlia: Állami, önkormányzati, egyházi és alapítványi iskolák: részarányok, tanulói összetétel és tanulói teljesítmények, in KOLOSI Tamás – TÓTH István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2016*, Budapest, TÁRKI. 311–333.
- HOLST, Y. – THORELL, L. B.: Adult executive functioning inventory (ADEXI): Validity, reliability, and relations to ADHD, 2018, *Int J Methods Psychiatr Res.* 27. 1–9.
- HORN Dániel: Diverging performances: the detrimental effects of early educational selection on equality of opportunity in Hungary. *Research in Social Stratification and Mobility*, Vol. 32, 2013, 25–43. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2013.01.002>
- JÓZSA Gabriella: Rezáliens szakgimnazisták felvételi mintázatai, *Magyar Pedagógia*, 119(2), 2019, 151–169. DOI: 10.17670/MPed.2019.2.151
- JÓZSA Gabriella: Lemorzsolódási kockázat és felsőoktatásba kerülés, *Képzés és Gyakorlat*, 18(1–2), 2020, 55–66.
- JÓZSA Gabriella: A felsőoktatási továbbtanulást befolyásoló tényezők, in JUHÁSZ E. – KATTEIN-PORNOI R. (szerk.): *HuCER 2021: Tanuló társadalom. Oktatáskutatás járvány idején = Learning society. Educational research during an epidemic*, Budapest, Magyar Nevelés-és Oktatáskutatók Egyesülete, 2021.
- JÓZSA Gabriella – JÓZSA Krisztián: A CHEXI és ADEXI végrehajtó funkció kérdőívek adaptálása magyarra. *Magyar Pedagógia*, 120(1), 2020, 47–69. DOI:10.17670 / MPed.2020.1.47
- KSH Statisztikai tükrök <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1920/index.html>
- LÉNÁRD Tünde: A közoktatási centralizáció hatása a diákok teljesítményére Magyarországon. KRTK-KTI Műhelytanulmányok, 2020, <https://kti.krtk.hu/wp-content/uploads/2020/10/CERSIEWP202039.pdf>
- MORVAI Laura: *Ora et labora? Egyházi iskolák eredményessége a 2010 utáni szektorbővülés eredményeképpen*. PhD értekezés, Debrecen, Debreceni Egyetem, 2017.
- NAGY Zoltán – D. MOLNÁR Éva: Tanulást hátráltató, nem hatékony stratégiák és korrigálási lehetőségeik. *Magyar Pedagógia*, 117(4), 2017, 347–363. DOI: 10.17670/MPed.2017.4.347
- NEMÉNYI Mária: Oktatási esélyegyenlőtlenségek Európában és Magyarországon. *Esély*, 24(2), 2013, 3–7.
- NEUMANN Eszter – BERÉNYI Eszter: Roma tanulók a református általános iskolák rendszerében. *Iskolakultúra*, 29(7), 2019, 73–92. DOI: 10.14232/ISKULT.2019.7.73
- POLÓNYI István: A hátrányos helyzetű kistérségekben élő fiatalok felsőoktatásba kerülésének esélyei. *Statisztikai Szemle*, 96(10), 2018, 1001–1019. <https://doi.org/10.20311/stat2018.10.hu1001>
- POMPOR Zoltán: *A református iskolák belső világa. Vezetői összefoglaló*. Kézirat, 2017, http://www.reformatus.hu/data/documents/2017/11/30/Fokuszcsoport_vezetoi_osszefoglalo.pdf
- PUSZTAI Gabriella: *Iskola és közösség a felekezeti középiskolákban az ezredfordulón*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2004.
- PUSZTAI Gabriella: *Középiskolások társadalmi tökeforrásai*, Kézirat, 2005.
- PUSZTAI Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskola, Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2008.
- PUSZTAI Gabriella: Vallásosság és pedagógiai ideológiák, *Educatio*, 2011/1, 48–61.
- PUSZTAI Gabriella: *A vallásosság nevelésszociológiája*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2020.
- RADÓ Péter: Oktatási egyenlőtlenségek Magyarországon, *Esély*, 2007/4, 24–36.
- RADÓ Péter: A közoktatás szelektivitása mint a roma szegregáció általános kontextusa, in FEJES József Balázs – SZÜCS Norbert (szerk.), *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*, Szeged, Motiváció Oktatási Egyesület, 2018, 31–55.
- RYAN, R. M. – DECI, E. L.: Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology*, 2020, <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860>
- Szakképzés 4.0. II. *A jelenleg működő szakképzési és felnőttképzési rendszer bemutatása, a rendszer legnagyobb kihívásai és kulcsproblémái avagy oktatási helyzetkép*. 2019. https://ikk.hu/files/Szakkepzes_4.o_II.pdf
- SZEMERSZKI Marianna: A felsőfokú képzésbe belépők társadalmi háttere, iskolai életútja, a középfokú oktatás főbb sajátosságai,

- in SZEMERSZKI M. (szerk.): *Az érettségítől a mesterképzésig, Továbbtanulás és szelekció* (pp. 113–140). Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2012.
- SZONTAGH PÁL: *Kompetenciaértelmezés a keresztyén pedagógiában*, Új Pedagógiai Szemle, 66. évfolyam, 912. szám, 2016.
- SZÜCS Norbert és FEJES József Balázs: Az oktatási szegregáció enyhítésének lehetőségei, in *Átrendeződő értékek: A Magyar Szociológiai Társaság éves vándorgyűlése. Absztraktfüzet*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, 2018. október 18–20. 126. https://szociologia.hu/uploads/documents/vandorgyules/2018/abfuzet2018_10_17_kezirat.pdf
- TELCS, A. – KOSZTYÁN Zs. – NEUMANN-VIRÁG I. – KATONA, A. – TÖRÖK Á. Analysis of Hungarian Students' College Choices. *Procedia - social and behavioral sciences*, 191(June), 2015, 255–263.
- TOMASZ Gábor: Erősödő egyházi jelenlét az oktatásban. *Educatio*, 26 (1), 2017, 94–112. DOI: <https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.1.9>

- ¹ Az utóbbi években a szakképzésben történt képzéstípusok névváltozásai ellenére munkánkban a szakközépiskola (érettségítő adó szakképző iskola) megnevezést használjuk.
- ² Fehérvári Anikó (szerk.): *Szakképzés és lemorzsolódás*. Kutatás közben 283, Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2008. Józsa Gabriella: Lemorzsolódási kockázat és felsőoktatásba kerülés, *Képzés és Gyakorlat*, 18. évfolyam, 1–2. szám, 2020, 55–66. Szemerszki Marianna: A felsőfokú képzésbe belépők társadalmi háttere, iskolai életútja, a középfokú oktatás főbb sajátosságai. in Szemerszki M. (szerk.): *Az érettségítől a mesterképzésig. Továbbtanulás és szelekció*. Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2012, 113–140.
- ³ Pusztai Gabriella. *A vallásosság nevelésszociológiája*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2020.
- ⁴ Lénárd Tünde: *A közoktatási centralizáció hatása a diákok teljesítményére Magyarországon*, KRTK-KTI Műhelytanulmányok, 2020, <https://kti.krtk.hu/wp-content/uploads/2020/10/CERSIEWP202039.pdf> (Utolsó letöltés: 2021.06.15.) Neumann Eszter – Berény Eszter: Roma tanulók a református általános iskolák rendszerében. *Iskolakultúra*, 29. évfolyam, 7. szám, 2019, 73–92, DOI: 10.14232/ISKULT, 2019.7.73.
- ⁵ Tomasz Gábor: Erősödő egyházi jelenlét az oktatásban, *Educatio*, 26. évfolyam, 1. szám, 2017, 94–112. DOI: <https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.1.9>
- ⁶ Szakképzés 4.0. II. *A jelenleg működő szakképzési és felnőttképzési rendszer bemutatása, a rendszer legnagyobb kihívásai és kulcs-problémái avagy oktatási helyzetkép*, 2019. https://ikk.hu/files/Szakkepzes_4.0_II.pdf (Utolsó letöltés: 2021.06.10.)
- ⁷ Hajdu Tamás – Hermann Zoltán – Horn Dániel – Varga Júlia: *A közoktatás indikátorrendszere 2019*, Budapest: Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, 2019.
- ⁸ Erőss Gábor: „Nincsen felvételi... szerintem”. Kategorizálás és annak tagadása egy egyházi fenntartású iskolában. in Gábrriel Dóra – Kund Attila (szerk.): *Átrendeződő értékek: A Magyar Szociológiai Társaság éves vándorgyűlése. Absztraktfüzet*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, 2018. október 18–20. 36. https://szociologia.hu/uploads/documents/vandorgyules/2018/abfuzet2018_10_17_kezirat.pdf (Utolsó letöltés: 2021.06.12.)
- ⁹ Hermann Zoltán – Varga Júlia: Állami, önkormányzati, egyházi és alapítványi iskolák: részarányok, tanulói összetétel és tanulói teljesítmények, in Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2016*. Budapest, TÁRKI, 2016. 311–333. Szűcs Norbert – Fejes József Balázs: Az oktatási szegregáció enyhítésének lehetőségei, in Gábrriel Dóra – Kund Attila (szerk.): *Átrendeződő értékek: A Magyar Szociológiai Társaság éves vándorgyűlése. Absztraktfüzet*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, 2018. október 18–20, 126. https://szociologia.hu/uploads/documents/vandorgyules/2018/abfuzet2018_10_17_kezirat.pdf (Utolsó letöltés: 2021.06.12.)
- ¹⁰ Szontagh Pál: *Kompetenciaértelmezés a keresztyén pedagógiában*, Új Pedagógiai Szemle, 66. évfolyam, 9–12. szám, 2016, 88–98.
- ¹¹ Hajdu et al.: *A közoktatás indikátorrendszere 2019*. Hermann Zoltán – Varga Júlia: Állami, önkormányzati, egyházi és alapítványi iskolák: részarányok, tanulói összetétel és tanulói teljesítmények, 2016.
- ¹² Pusztai Gabriella: Vallásosság és pedagógiai ideológiák. *Educatio*, 1, 2011, 48–61.
- ¹³ Pusztai Gabriella: *Iskola és közösség a felekezeti középiskolákban az ezredfordulón*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2004.
- ¹⁴ Fejes József Balázs: A deszegregációval kapcsolatos ismeretek és vélemények befolyásolási lehetőségei pedagógusok körében, in Fejes József Balázs – Szűcs Norbert (szerk.): *Én véttem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*, Szeged, Motiváció Oktatási Egyesület, 2018. 111–125. Neményi Mária: Oktatási esélyegyenlőtlenségek Európában és Magyarországon, *Esély*, 24. évfolyam, 2. szám, 2013, 3–7.
- ¹⁵ Radó Péter: A közoktatás szelektivitása mint a roma szegregáció általános kontextusa, in Fejes József Balázs – Szűcs Norbert (szerk.), *Én véttem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*, Szeged, Motiváció Oktatási Egyesület, 2018, 31–55.
- ¹⁶ Gurzó Klára – Horn Dániel: A korai iskolai szelekció hosszú távú hatása, Egy közpolitikai kísérlet tanulságai. *Közgazdasági Szemle*, LXII. évfolyam, 2015, 1070–1096.
- ¹⁷ Horn Dániel: Diverging performances: the detrimental effects of early educational selection on equality of opportunity in Hungary, *Research in Social Stratification and Mobility*, Vol. 32, 2013, 25–43. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2013.01.002>
- ¹⁸ Radó Péter: Oktatási egyenlőtlenségek Magyarországon, *Esély*, 4. szám, 2007, 26–27.
- ¹⁹ Hermann Zoltán: A helyi munkaerőpiac hatása a középfokú továbbtanulási döntésekre. *Közgazdasági Szemle*, 52. évfolyam, 1. szám, 2005, 39–60.

- ²⁰ Polónyi István: A hátrányos helyzetű kistérségekben élő fiatalok felsőoktatásba kerülésének esélyei, *Statisztikai Szemle*, 96. évfolyam, 10. szám, 2018. 1001–1019. <https://doi.org/10.20311/stat2018.10.hu1001>
- ²¹ Józsa Gabriella: Reziliens szaktanulmányok felvételi mintázatai, *Magyar Pedagógia*, 119. évfolyam, 2. szám, 151–169. DOI: 10.17670/MPed.2019.2.151
- ²² Hermann Zoltán: *Továbbtanulási döntés az általános iskola végén: a kulturális és a jövedelmi tényezők szerepe*, PhD-értekezés, Budapest, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Szociológia Doktori Iskola, 2004. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/82/1/hermann_zoltan.pdf (Utolsó letöltés: 2021.05.20.)
- ²³ Telcs András – Kosztyán Zsolt – Neumann-Virág Ildikó – Katona Attila – Török Ádám: Analysis of Hungarian Students' College Choices. *Procedia - social and behavioral sciences*, Vol. 191. June, 2015, 255–263.
- ²⁴ Ryan, Richard M. – Deci, Edward L.: Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology*, Vol. 61. April, 2020. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860>
- ²⁵ Nagy Zoltán – D. Molnár Éva (2017). Tanulást hátráltató, nem hatékony stratégiák és korrigálási lehetőségeik. *Magyar Pedagógia*, 117. évfolyam, 4. szám, 2017, 347–363. DOI: 10.17670/MPed.2017.4.347
- ²⁶ Gliner, Jeffrey A. – Morgan, George A. – Leech, Nancy L.: *Research Methods in Applied Settings: An integrated approach to design and analysis* (3rd ed.), New York, NY: Routledge/Taylor & Francis, 2017.
- ²⁷ Ezúton is köszönetünket fejezzük ki a kutatás megvalósítását támogató intézményeknek, pedagógusoknak és diákoknak.
- ²⁸ Uo.
- ²⁹ KSH Statisztikai tükör, 2021, <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktat1920/index.html> (Utolsó letöltés: 2021.06.10.)
- ³⁰ Pusztai Gabriella: *Középiskolások társadalmi tőkeforrásai*, Kézirat, 2005.
- ³¹ Józsa Gabriella: A felsőoktatási továbbtanulást befolyásoló tényezők. In Juhász Erika – Katte-Pornói Rita (szerk.), *HuCER 2021: Tanuló társadalom. Oktatókutatás járvány idején = Learning society. Educational research during an epidemic*. Budapest, Magyar Nevelés-és Oktatókutatások Egyesülete. 2021.
- ³² Holst, Ylva.-Thorell, Lisa B.: Adult executive functioning inventory (ADEXI): Validity, reliability, and relations to ADHD. *International Journal of Methods Psychiatric Research*, Vol. 27. 1. 2018. 1–9. doi:10.1002 / mpr.1567
- ³³ Józsa Gabriella – Józsa Krisztián: A CHEXI és ADEXI végrehajtó funkció kérdőívek adaptálása magyarra. *Magyar Pedagógia*, 120. évfolyam, 1. szám, 2020, 47–69. DOI:10.17670 / MPed.2020.1.47
- ³⁴ Pusztai Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2008.
- ³⁵ Józsa Krisztián – Fejes József Balázs: A tanulás affektív tényezői, in Csapó Benő (szerk.): *Mérlegen a magyar iskola*. Tankönyvkiadó, Budapest, 2012, 367–406.
- Józsa Krisztián – Barrett, Karen. C – Józsa Gabriella – Morgan George: FOCUS teszt: új, számítógépalapú vizsgálati eszköz 3–8 éves gyermekek számára. *Gyermekevelés*, 7. évfolyam, 2–3. szám, 2019, 111–124. doi: 10.31074/201923111124
- ³⁶ Józsa Gabriella – Józsa Krisztián: A CHEXI és ADEXI végrehajtó funkció kérdőívek adaptálása magyarra. *Magyar Pedagógia*, 120. évfolyam, 1. szám, 2020. 47–69. DOI:10.17670 / MPed.2020.1.47
- ³⁷ Pusztai Gabriella: *Iskola és közösség a felekezeti középiskolákban az ezredfordulón*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2004.

